

Azurmendi: euskara batuaren bilbe eta irazki

Miren Azkarate Villar

UPV/EHUko Euskal Hizkuntza eta Komunikazioa Saileko irakaslea eta euskaltzain osoa

Euskaltzaindiaren sorreraren mendeurrena eta euskara batuaren hasieraren 50. urteurrenak bat egin dute 2019an Joxe Azurmendi Kongresuaren antolaketarekin. Artikulu honetan, hain zuzen ere, Azurmendik euskararen batasunari egindako ekarpena nahi genuke aztertu.¹

Bi gertakari nabarmendu dituzte ikertzaileek euskararen estandarizazioa aztertzean: batetik, urte gutxian lortu izana morfologia, lexiko nahiz terminologiarako eredu estandarra (baita syntaxirako ere neurri handi batean). Bestetik, eredu estandar horrek gizartean izan duen harrera eta onarpen zabala (Hualde eta Zuazo 2007, Garabide Elkarte 2010, Salaburu eta Alberdi 2012). Beste hitz batzuetan esanda, hizkuntza bera prestatzea edozein arlotan erabili ahal izateko, batetik, eta hizkuntza hori edozein eremutan erabili ahal izateko plangintza, bestetik. *Corpus* plangintza eta *estatus* plangintza, alegia.

Euskal Herriko Unibertsitateak Euskaltzaindiari Urrezko Domina eman zionean, niri egokitu zitzaidan *laudatioa* egitea. Mendeurrenerako aukeratutako goiburua hartu nuen neure goresmen hitzen abiaburu: *100 urte Euskara Ehuntzen*. Zehazki, *ehundu* aditzaren esanahia ‘ehuna moldatzea’ da. Izan ere, bi motatako hariak behar dira ekintza horretarako: irazkiko hari multzoa, hau da, elkarren paralelo (goitik behera) ezartzen diren harien multzoa, eta bilbekoa edo zeharkako harien multzoa. Beste hitz batzuekin esanda, elkarlana. Horixe azpimarratu zuen euskaltzainburuak mendeurrenaren amaierako ekitaldian: «Euskal Herriko gizarte-eragileekin batera jardun behar dugu, ahalik eta modu zabalenean, mendeurrenean egin dugun bezala». Gizarte-eragile horiek hartu nituen orduan, Euskaltzaindiarekin batera, irazkiko hari multzotzat. Hizkuntza bera prestatzen lankide izan direnak.

Zein ziren bilbeko hariak? Euskaltzaindia sortzeko eta bere lana aurrera eramateko garai bakoitzean, giro egokia sortu duten eragile eta erakundeak. Hari multzo baten artetik beste hau igaroaraziz –esan nuen– ehundu da euskara mende batean zehar. Eredu batuaren zabalkundearen lankide izan direnak.

Hitz haiek izan nituen gogoan Azurmendiren omenezko kongresuko hitzaldiari izena ematean. Horixe izan zen hitzaldiaren helburua eta horixe da artikulu honen helburua ere: argitzea zertan izan den Azurmendi euskara batuaren bilbe, eta zertan euskara batuaren irazki. Jakin Taldeak eskura jarri dizkigu, digitalizaturik,

Azurmendiren lan guztiak. Ez dago, beraz, zertan ibili 1960 edo 1970eko hamarkadetako lanen bila. Hortxe ditugu guztiak sarean erraz kontsultatzeko moduan.

Euskararen eta bereziki euskara batuaren gaineko artikuluak, artikulu batzuk izango ditut hemen hizpide. Izan ere, lan honen mugak gaindituko lituzke Azurmendik euskararen ereduaz eta batasunaz nahiz euskararen estatusaz idatzitako guztiaren azterketa xeheak. Uste dut, hala ere, egindako hautaketak argi utziko duela nolakoa izan den Azurmendiren eta, oro har, Jakin Talde osoaren ekarpena.

Haugenen lau faseak. Corpus eta estatus plangintza

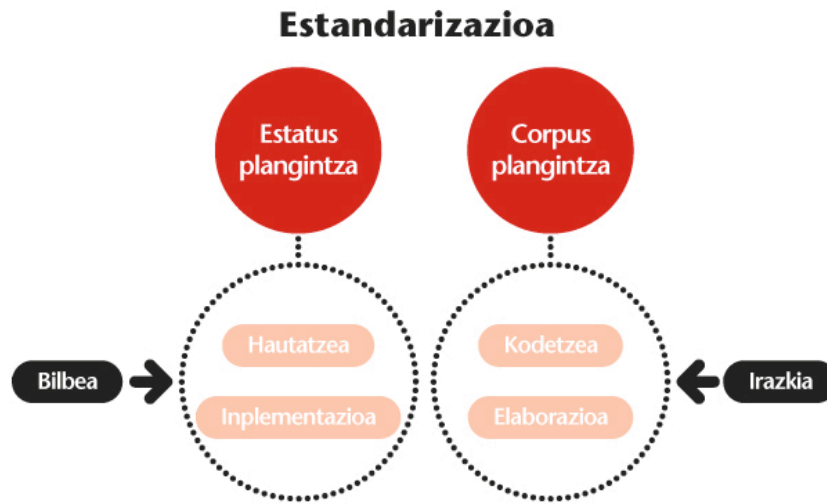
Hizkuntzen estandarizazioaz ari garela, ezagunak eta erabiliak dira gaur ere Einar Haugen soziolinguistak (1987a, 1987b) bereizi zituen lau faseak:² hautatzea, kodetzea, inplementazioa eta elaborazioa. Honela ekarri ditu euskarara *Soziolinguistika Hiztegia-k* (2010) fase horien definizioak.

- *Hautatzea*. Hizkuntza bat estandarizatzeko lehen fasea; hizkuntza-barietate bat edo barietate multzo jakin bat estandarizazioa egiteko oinarri gisa hobestea. Hizkuntza jakin baten aldaera bakarra aukeratzeari hautatze monozentriko esaten zaio. Aldaera bateko baino gehiagotako ezaugarriak, elementuak hartzeari, berriz, hautatze polizentriko.
- *Kodetzea*. Aldaera estandarra finkatzeko arauak ezartzea (grafizazioa edo ortografia ezartzea, gramatikalizazioa edo arau morfologiko eta sintaktikoak finkatzea, lexikalizazioa edo ondare lexikoa finkatzea).
- *Inplementazioa*. Hizkuntzaren barietate estandarra (hezkuntza-sistemaren bidez) biztanlerian hedatzea eta komunikazio formalaren esparrura eramatea.
- *Elaborazioa (lantzea)*. Aldaera estandar arautua eguneratzea, aberastea eta komunikazio-funtzio guztietarako baliagarri egitea.

Kodetzeak arrakasta izaten du gizarteak onartzen badu; inplementazioa ondo ateratzen da, gobernu bat, erakundeak atzetik dituenean (hau da, arautu den aldaera eskoletan-eta ezartzen bada). Euskararen kasuan, guztiek azpimarratu dute batuak izan duen harrera zabala. Eta inplementazioari dagokionez, erabakigarria izan zen, 1980ko hamarkadan, euskara hezkuntzara, hedabide publikoetara eta administraziora hedatu zenean, garai hartako Jaurlaritzak eredu batua bultzatu izana.

Haugenen lau faseko bide hori, bestalde, sarrerako puntuan aipatu dugun *corpus* eta *estatus* plangintzarekin gurutza daiteke: kodetzeak eta elaborazioak hizkuntzaren alderdi linguistikoa lantzen dute, horretan oinarritzen dira. Hautatzeak eta inplementazioak, aldiz, hizkuntzaren alderdi sozialarekin dute zerikusia. Izan ere, estandarretarako aldaera(k) hautatzean, hainbat eragilek hartzen dute parte: hizkuntza-akademiek, erakunde publikoek, kultura eta hizkuntza elkarteek, hizkuntza arloko eragileek (guk *euskalgintza* deitzen dugun mundu horrek)... (Coupland eta Kristiansen 2011). Zerikusi handia izaten du hautatze fasean aldaera jakin batek edo batzuek duten prestigioak, esaterako. Berdin gertatzen da inplementazio fasean ere.

Eta lan honen hasieran aipatu ditudan *bilbe* eta *irazki* lanak gehitzen badizkiegu Haugenen lau faseei eta *corpus vs estatus* plangintzari, honako irudi hau izango dugu:

Zein izan da, baina, Azurmendiren ekarpena fase hauetako bakoitzean? Hurrengo puntuan saiatuko naiz galdera horri erantzuten. Baina ohar bat egin nahi dut alde zurretik: Azurmendi aipatzean, askotan talde bat ikusiko dugu, *jakinlariak*, berarekin batera lanean. Pertsona bakar baten ekarpena baino areago, talde oso batena izan da. Horrelaxe ikusi du, esango nuke, Azurmendik berak ere.

Euskara batua: Azurmendiren ekarpena

Hautatze fasea. Gipuzkera zen, bere ustez, batasunerako oinarri sendoena ematen zuena: zabalkunde handiena zuen euskalkia zen, Loiola Irratia entzuten zen gehien, abestiek ere gipuzkerarantz jo zuten ('Euskal Akademiaren urrezko ezteguetan', 1968), baina artikulua horretan bertan eskatzen du beste euskalkiak baztertu gabe egin dadila batasuna; euskalkietako gauza on eta eder asko jaso eta zabaltzearen alde agertu zen. Plurizentrismoaren aldeko jarrera hori nabarmenago ikusten da, izenburutik bertatik, 'Gipuzkera bai, lapurtera ere bai' (Azurmendi 1972) artikuluan:

Ba dirudi lapurtera modernoak euskerari kontuan eduki beharreko posibilitateak eskeintzen dizkiola, gipuzkerarenak ukatu gabe, euskera aberasten dutenak, aditzari buruz, batipat. Zergatik ez ditu euskera batu batek lapurteraren posibilitate horiek jaso behar, gipuzkeraren osatzaile bezala?

Ñabardurak ñabardura, Villasantek ere (1988) nabarmendu zuen gipuzkeraren sendotasuna, baina lapurtera ere ezin utzizko zela euskara batua eratzean. Bestalde, Azurmendik argi zuen hainbat eragilek hartu behar zutela parte eredu batua hautatzean: «Euskera batuaren arazoak ez du inola ere teknikoaren arazo hutsa izan behar.

Irakurleriak eta idazleek ba dute botoa edo, gutxienean, euren iritzia azaltzeko eskubidea eta betebeharra» (Azurmendi 1972).

Kodetze fasea. Euskararen kasuan, Euskaltzaindia izan da 1968an hasi zen estandarizazioaren gidaria. Euskaltzaindiak finkatu zuen ortografia, Euskaltzaindiak hartu zituen morfologiaren gaineko erabakiak (aditz laguntzaile batua, erakusleak, kasu-markak...), eta abar. Baina gauza jakina da Euskaltzaindiak hainbat idazlek 1964an Baionan hartutako erabakiak (Davant 2005) izan zituela aurrean. Idazle horiek ezinbesteko ikusten zuten idazkeran, «deklinazioan», aditz laguntzailean edo 'h'-aren erabileran eredu batu baten beharra. Jakin Taldekoek ere behar bera ikusi zuten, Euskaltzaindiak erabakiak hartu arte eta Euskaltzaindiari gidaritzan inola ere ukatu gabe,³ aldizkarirako idazteko modu bateratu bat aurkitzeko (Torrealdai *et al.* 2018). «1960ko hamarraldian sartu aurretik JAKINEk bere batasun bidea lantzen ziharduen, aldizkariko idazleen artean eta aldizkariari begira» (*ibid.*: 17). Zergatik? Hauxe Azurmendiren erantzuna:

Aldizkariaren txukuntasunerako behar zen batasuna (ez zirudien itxurosoa irakurleak orri batean *det* eta hurrengoan *dot* edo *dut* aurkitzea). Arrazoi pragmatiko soila nahi bada, baina substantziala funtzionatzeko. (Azurmendi 2018: 24)

Eta honela dio Joseba Intxaustik 2018ko JAKIN aldizkariaren zenbaki monografikoan:

[1964an] Lankide guztien idazkera sakabanatuak batasunera biltzeko premia gero eta larriagoa ikusten genuen eta urteroko bileretan elkartzen hasi ginen [...]. Jada deituta zegoen Baionako Biltzarrerara [...] JAKINen bileran onartutako arauak proposamen gisa eramatea erabaki zen, ohar txiki bat ondoan zeramala: «Baionan erabakiko zena, aldeztu aurretik onartutzat emango zuela JAKIN aldizkariak». (Intxausti 2018: 21)

Bereziki interesgarria da Azurmendi (2007) hizkuntzaren eta aldizkariaren ereduaren eztabaida ezagutzeko. Euskararen batasuna eta normalizazioa bultzatzea eginkizun zuen aldizkariak, ortografia auziak izan zituzten lehenik hizpide:

Lehen bilera honetan hainbat arau erabaki da: nola idatzi aldizkarian 'ba', 'bait', 'ez' aditz aurrean (enuke, etzegoen); izen propio arrotzen grafia (Voltaire); hitz tekniko arrunten grafia (Filosofia, Fisika, <Ph> gabe); izen nagusia eta atzizkia apostrofoz bereiztea (Donostia'ko, Jesus'en), etab., etab. Arau hauek *Jakin*-en barruan agintzen zuten. (*Ibid.*: 78)

Inplementazio fasea. Bi eratako lanak egin zituen Jakin Taldeak inplementazioari dagokionez. Batetik, aldizkarirako hartutako erabakien zabalkundea egin zuten batasunerako bidean laguntzeko (*ibid.*):

Jakin aldizkariak kanpora ere batasun au [idazkerarena] lenbailen iritxi dedin, erabaki oien birridazki edo kopiak atera eta euskal idazleei banatzea erabaki zan (*Jakin* 4, 1957, 89).

Bide beretik, Baionako Biltzarrean hartutako erabakiak bere egiteaz gain, zabalkundea ere eman zieten (Agirre 2018). Euskaltzaindiaren Batzarraren aurretik, *Euskara idatziaren batasuna* monografia argitaratu zuen JAKINEk. Literatur euskara

batu baten aldeko aldarria egin zuen eta Ermuan Euskal Idazleen Lehen Jardunaldietan hartutako erabakien berri eman. Bestetik, Euskaltzaindiaren agiri eta erabakien zabalkundea: 1959ko ‘Euskaltzaindiaren agiria euskal hitzei buruz’ eta *Batasunaren kutxa* argitalpenari buruzko artikulua (Azurmendi 1970).

Eredu batuaren onarpen eta zabalkunderako, hala ere, ez zen nahikoa garai hartako Hezkuntza eta Kultura sailburuek edo Eusko Jaurlaritzak berak ere aldeko apustua egitea. Gizarte osoaren lana zen euskara eremu guztietara eramatea:

Alfer-alferrik izango dira Gobernuaren asmo onak edo kontseilari batzuen borondate eta delibero pertsonalak. [...] Euskal politikak, Gobernuaren eta oposizioaren eta Alderdi guztien artean ezezik, elizaren, udaletxeen, auzo elkarten, informazio bideen eta hemen gabiltzan guzti-guztion jarduera guztiez osatzen den euskal politikak, euskararen arloan orientazio firme bat hartzen ez badu, berak itoko du euskara, pertsegizioak baino gehiago. (Azurmendi 1980)

Elaborazio fasea. JAKINEk digitalizatu dituen 685 liburu, liburuetakoko kapitulu eta artikuluko horietan zehar dago, zalantzarik gabe, Azurmendiren *elaborazio* fase honetako ekarpenik handiena.⁴ Baina gogoeta interesgarri asko eskaini dizkigute Jakin Taldeak eta Azurmendik berak euskara «noranahikotzeko» ezinbesteko zen terminologiaz. Hasieratik erabaki zuten idazten zituzten lanetan erabilitako kultur hitzak artikuluekin batera bidaltzea, gero hitz horiek guztiak bildu eta kultur hiztegi bezala argitaratzeko JAKINen. Lan metodoa eta egindako fitxak gero UZEIra pasa ziren. Horrela jokatu, espero zuten urte batzuen buruan terminologia teknikoak landuta edukitzea teologia eta filosofiako diziplina ezberdinetan (Azurmendi 2007).

Jakintza-arlo baterako diskurtso berezitua eta terminologia lantzeak, ordea, ezinbestean ekarri ohi du garbizaletasunaren eztabaida: maileguz hartu behar dira terminoak ala hitz berriak sortu hizkuntza horretarako dituen arauak baliatuz? Euskarari dagokionez, Larramendiren Hiztegitik hasita, ez zaigu jokabide baten eta bestearen aldeko adibiderik falta (ikus, esaterako, Villasante 1988, Azkarate 1997, Hualde eta Zuazo 2007). Jakin Taldeak ere auzi horri aurre egin beharra izan zuen eta, gehienetan, garbizale jokatzeko erabaki zuten: neologismoei eman zieten lehentasuna, nahiz maileguak ere ez zituzten guztiz baztertzen. Hala gertatu ohi da, bestalde, arlo guztietan erabiltzeko egoki izango den aldaera garatu nahian ari diren hizkuntzetan (Kloss-ek (1952) ‘Ausbau’ Sprache deitu zituenetan); areago oraindik hizkuntza horiek hizkuntza nagusitik oso urrun badaude lingustikoki (‘Abstand’ Sprache). Baina jokabide garbizaleak dituen arriskuez ere jabetzen ziren:

Ageri denez, jakinlariak de fakto garbizaleak dira, eta haien artean eztabaida ez da garbi ala mordoilo, baizik garbi edo total garbi. Eta zeharo garbik ematen du saio batean balio lezakeela, baina ez irakurleak erakarri nahi badira. Horixe zen dilema; gai arinak, errazak, tratatu irakurlea erakartzeko edo euskarak jantzitasuna behar duenez, jakintza gaiak landu, nahiz horretarako hizkuntza landua eta taxutua egon behar. (Azurmendi 2007: 80)

Elaborazio fasean, zehazki, JAKIN aldizkarian lantzen zituzten gaietarako behar zuten hizkuntza ereduaren eztabaidatik etorri zen, hain zuzen, ordura arteko ereduak ordezkatzen zuen Orixetik haustura. Hasierako urteetan *jakinlari*ek aholkularitzat hartu zuten erbestetik itzuli berria zen Orixe. Goraxeago aipatu ditugun bi bideen

artean, esan bezala, bide garbizalea zen nagusia Jakin Taldekoentzat: «Eta, garbizaleak ez baitu ozta ezer adierazten, esan dezagun, Orixeren ereduak izan dela teoriarik nagusia» (*ibid.*: 82), harik eta Joseba Intxausti Orixeren kontra jarri zen arte (Azurmendik dioen bezala, Orixeren kontrako matxinadara etorri zen arte). Zergatik gertatu zen jarrerak aldaketa hori? 2007ko artikuluan egiten da kronika zehatza. Hor esaten dituenak eta *Zer dugu Orixeren kontra* liburukoak (1976) batuz gero, erraz ulertzen da zer gertatu zen. Egia da Azurmendik Orixerekiko zorra argi aitortzen duela (ikus, bereziki, 1977ko *Zer dugu Orixeren alde* liburuan, ‘Orixe: galdu ezinezko Autore bat’ eta IV. kapitulua), eta Orixeren kontra zituztenak idaztean ere aitortzen du: «Nik neuk, bestela [...] hiru euskal idazlerik aipatzea eskatuko balitzait, [...] Orixe ez dut uste aipatu gabe utziko nukeenik, eta seguru asko hirugarren lekuan baino lehenago aipatuko nuke, aipatu ere» (Azurmendi 1976a: 70-71); «Prosa modernuaren haseran Orixe dago» (*ibid.*: 73); «Orixek berea egin zuen eta bere lekuan utzi behar dugu, [...]. Berea eman digu. [...]. Euskal prosa eginkizun berrien atariraino ekarri zigun» (*ibid.*: 174). Baina Orixeren ereduak ez zuen balio Jakin Taldeak esku artean zuen lanerako, ez zuen balio idazle berrientzat.

Bi motatako kontuak daude balio ez izate horretan. Terminologiari lotuak, batetik; eta prosa ereduari lotuak, bestetik. Terminologia teknikoaren arazoak eraman zuen Intxausti Orixeren kontrako matxinadara:

Kuestionatua hor ez da euskara mordoiloa, baizik euskara garbia; Orixeren garbitasuna da (‘filosofo’ ordez ‘jakinzale’) justifikazioa galdatzen zaiona. H. d., hemen arazoa ez da ‘eliza’ edo ‘bekatu’ esatea zilegi al den, ezpada alderantziz, zilegi al den ‘zer-dana’ edo ‘zer-izana’ esatea esentzia adierazteko, ‘yainkolari’ esatea teologorentzat edo ‘yakinkizun’ zientziarentzat, Orixe maisuak egiten zuen gisan; eta, areenean, zein zentzubako zentzu duen *Jakin*-en haren ikasle-miresleak ‘arazgo’ edo ‘gaitia’ (kausa) asmatzen tematzeak, edo ‘arimiztia’ (psikologia), ‘izaten-aburua’ (existentzialismoa) eta antzekoak, adibideak biderkatzen ez luzatzeko. (Azurmendi 2007: 102)

Garbitasun iluna, iheskeria, zehaztasun falta, ezaugarri horiek egozten dizkio Orixeri:

Baina garbizale jokabideak, hizkuntza teknikoaren mailan batik-bat, duda asko uzten digu. [...]. Hizkuntza teknikoak, lehen lehenik zehatza eta zehazkiro mugatua izan behar du eta praktikoa. (Azurmendi 1976a: 126).

Hitz bila zebilenak Orixe baitan ugari bil zezakeen. Beste kontu bat da, hark guztiak zenbat baliokio zion: *aizukeria* (libertinaje), [...] *agi* (fenómeno), [...] *garbitasun-paper* (carnet de identidad), [...] *gertaburu* (causa), [...] *iaurespide* (religión), [...] *kuntze* (sexo)... (*Ibid.*: 128)

Euskararen berezitasunaz sinets-sinetsita; euskararen garaitasuna erakutsi nahita; latinoak eredu hartuta: horrela jardun zitzaigun. Ariera horretan –eta muga hauen barruan, hortakoz– ez du parekorik. [...]. Baina [...] Mitxelena, Txillardegik, Otsalarrek, Arestik, ez zuten *modernutasuna* Orixek bezala ulertzen. [...]. Eta bestelako *euskara* behar zuten idazle berriok. Euskara utilitario, simple, praktikoa. Hizkuntza egina, idazleak egiten ibili beharrik gabekoa; tresna prestatu bat, pronto noiznahi hartu eta erabiltzeko. Periodismoa, adibidez. Politik arloetarako. Eta, arrunki, saioetarako ere. Edozertaz euskaraz mintzatu ahal izateko, soil-soilik, segituan erdarara pasa beharrik gabe, edo beti hizkuntzari begira ibili beharrik gabe. [...]. Gauzak esateko nahikoa den bat. Tresna egoki bat, eta kito. (*Ibid.*: 166-167)

Hemen jaso ditudan pasarteek eta leku-faltaz isilpean utzi ditudan beste askok argitzen dute zergatik gertatu zen hizkuntza-ereduaren aldaketa, zergatik izan zen Orixe galtzaile eta zein protagonismo izan zuen Jakín Taldeak horretan.

Honaino Azurmendiren gogoeta ekarpenak hizkuntzen estandarizazioan bereizi ohi ditugun lau faseez. Baina ez dut lan hau amaitu nahi *Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia* (EBPN) egin zenetik hizkuntzaren ‘elikadura’ deitzen diogunaz Azurmendik eginiko gogoetak aipatu gabe. Bereziki nabarmentzekoa da, nire ustez, garaiarengatik, ‘Euskaltzaleen batzarrea Arantzazun’ artikulua (Azurmendi 1963). Julene Azpeitiak han aurkeztutako lanaren harira, irrastian erdarazko kantuen orde euskarazkoak sartu eta umeentzat ipuin egokiak prestatzeaz ari da Zegamako filosofoa. Azpeitiak «euskal abesti jatorrak» eskatzen zituen, baina Azurmendik errealitateari segitzea eskatzen du. Bach, Debussy, Stravinsky... musika ederra da, zalantzarik gabe, baina jende gutxik dedikatzen du horrelako musika (gogoan izan garai hartan ‘disco dedikatuen’ atalak nolako arrakasta zuen). Aldiz, Guardiola, Dúo Dinámico, Johnny Hallyday

... ez dira dedikatzen beren kalidade apartekoarengatik, musika ‘jatorrearengatik’. Zergatik, ba? Ez dit inporta [...]. Emen, euskeraren laguntzaz ari gerala, gauzak diren bezala artu behar ditugu. [...]. Fenomeno mundiala da gaurko gizarteak beren zerak zabalduaz, trukatuaz, joera unibertsalista oen bidetik aritzea. Uda batean mundua zear ibilitako bati entzuna diot bazter guzietan entzun zuela Domenico Modugno-ren ‘Volare’. Errialde bakoitzeko hizkuntzetara moldatua, [...] ez italianoaz. Guk geuk ere makiña bat entzun izan dugu esandakoaren italianoaz gaiñera Lucho Gatica-ren espaiñola. [...]. Gure jendea nora joan, ara joan bearko du euskerak, ez aldrebes. Bestela, klub, txalet eta olakoai izenak emateko bestetarako ez digu balioko. (*Ibid.*: 190-191)

Argi dago, beraz, gizartearen eskariari erantzun behar zaiola; musika modernoaz ari garela, gizarteak gustuko dituen abestiak euskaraz entzuteko aukera eman behar zaiola.

Literatura-eskaintzarekin zerikusia duten gogoetak dira beste bi artikulua hauetako gaiak. Nazioartean arrakasta handia zuten Chaim Potok eta Joseph Jofforen nobelen harira (ale asko saldu zituzten, filmak ere egin ziren), hauxe dio Azurmendik:

Hauek ez dira historiak aipatuko dituen nobelak. Baina bai, euskaldunoi zer pentsa eman behar liguketenak. Egungo gizonak, baxoerdiak edo kafe ‘behar’ duen moduan, kontsumorako irakurgai erraz arina behar du, trenean doanerako, denbora pasa dagoenerako, burua nekatu nahi ez duenerako. Halare, irakurle hori gutitan iristen da libururik irakurtzera. Eta nobelok horixe lortzen dute: promedialgoa baino hoge, berrogei aldiz (liburu) irakurle gehiago sortzea. [...]. Liburuon teknika estudiantu eta ikasi beharrean gaude. [...]. Ez al da nahiko problema, soldadutzara joan, eta sekula libururik irakurtzen ez zuen mutilak, euskaldun hutsa eta langilea bera, enpatxatu arte Estefania Lafuente irakurtzea, asper ordu luzeetan? Estefania Lafuente irakurtzeko baino gehiago eskua luzatu ezin duenak ere, edo nahi ez duenak, izan dezala zerbait bere eskumenean euskaraz. Ala gauza horiek hobe dira erdaraz euskaraz baino? Beste batzuk nahiago zuten euskara hiltzea, biraorik euskaraz egotea baino. [...] Guk literatura hori ere *behar* dugu. Halegia, ez helburu bezala, helpide gisa baizik. Irakurleria ugaritzeko, lehenengo. [...]. Zabalkunde politikoa egiteko ere behar dugu teknika hori. Orixek, bere garaian, *Santa Kruz Apaiza* egin zigun. Baina guk ez dugu aurkitu geure egunotarako moduko erarik, gure ideia eta asmoen zabalkunderako. Tostoiak bakarrik egiten ditugu. Eta hirugarren: literatura onik izateko ere beharrezko iruditzen zait halako obra ugari izatea. [...]. Beno, eta besterik ez balitz ere: erdaraz alienatzea hobe ote da euskaraz alienatzea baino? Ez daukagu hortan ere erdarari zertan abantailik eman. Baditu bestela ere nahikoa. (Azurmendi 1976b)

Gero ere behin eta berriz azaldu den gogoeta; ikus bestela, Xabier Gereñoren ahalegina irakurleentzat errazak izan zitezkeen irakurgaiak argitaratzeko, bereziki ‘nobela beltza’ deitzen den generokoak. Nik guztiz bat egiten dut Azurmendiren hitzekin.

Bigarren gogoeta, 1982koa, literaturari lotua hau ere, baina irakurle nerabeei, ‘Enekok erdaraz irakurtzen du’. Zergatik? Euskarazko irakurgaietan ez duelako aurkitzen bere gustukorik, irudimena beteko dion mundu literarioa eskainiko dionik.

Deskribapenek eta ematen diote hori. Literarioki ez dute asko balioko, baina irudimenaren eske bati erantzuten diote. Eneko mundu fantastiko batetara irekitzen hasi da eta hor bere irudimenarentzat posibilitate zabalak aurkitzen ditu. [...]. Eta bai Ingalaterran, bai Alemanian, historia nobelatua nagusitu dela azken urteotan. [...]. Hara eta hona, gurasoek eramaten dituzte beren haurrak makina bat leku historikotara. Ez liguke kalterik egingo, harri zahar horiek bizi piska bat balute literatura fantastiko apur batez. Irakurgaiak erreferentzia konkretuak irabaziko lituzkete. Eta gure lurra literarioki errekupekatzen ere hobeto ibiliko ginatke. Etxaidek egin zuen lan hark, historia zaharra literaturan asumitzeko, merezi luke jarraipena gazte literaturaren mailan. (Azurmendi 1982)

Ondorioa: sor ditzagun euskal gizarteak, adin bateko zein besteko euskaldunek, eskatzen dituzten produktuak; dela musika, dela literatura. Eta gaurko gizartera ekarrita ere berdin-berdin balio du gogoeta horrek.

Tintontzian geratuko dira, ezinbestean, beste hainbat lan soziolinguistikaren arloari dagozkionak. Merezi lukete horiek ere berariazko azterketa.

Oharrak

1. Egileak ikerketarako jaso duen finantziarioa eskertzen du: Jaurlaritzaren IT1169-19 (2019-2021).
2. Ikus, adibidez, *Sociolinguistica* aldizkariaren 29. zenbakia, hizkuntza gutxituen estandarizazioari eskainia. Haugenen lau faseak kontuan hartuta deskribatzen da hor aztertzen diren hizkuntzen estandarizazio bidea.
3. «Onek ez du esan nai euskera-kontutan legeak emateko eskubidea gureganatu dugunik. Gu ez gera inor legerik emateko. Baña batasun aundiagorik ez dagoen bitartean, alik eta geienak onela idaztea on aundia dana, Aizkorri baiño aundiagoko egia da ori ([JAKIN] 7, 1958, 103)» (ikus Azurmendi 2007: 78).
4. Terminologiaren nahiz diskurtsoaren ikuspegitik norbaitek aztertzeke zain dagoena.

Bibliografia

- Agirre, L. (2018): ‘JAKIN, euskara batuari bide egiten’, *JAKIN* 225, 11-16.
- Ammon, U.; Darquennes, J.; Wright, S. (argk.) (2015): *Die Standardisierung von Minderheitensprachen / The Standardisation of Minority Languages / La Standardisation des Langues Minoritaires*, Berlin, De Gruyter. *Sociolinguistica* bilduma 29.
- Azkarate, M. (1997): ‘Hiztegi Batua’, in Askoren artean: *Federiko Krutwig-i omenaldia*, Bilbo, Euskaltzaindia, 79-14. *Iker* bilduma 10.
- Azurmendi, J. (1963): ‘Euskaltzaleen batzarrea Arantzazu-n’, *Egan* 4, 187-193.
- (1965): ‘H’ letrari buruz galdezka’, *JAKIN* 20, 25-27.
- (1968): ‘Euskal Akademiaren urrezko eztegetan’, *Anaitasuna* 168, 6-7.

- (1970): ‘Batasunaren kutxa’, *Anaitasuna* 196, 8.
- (1972): ‘Gipuzkera bai, lapurtera ere bai’, *Zeruko Argia* 468, 3.
- (1976a): *Zer dugu Orixeren kontra*, Tolosa, Jakin.
- (1976b): ‘Kultura nazioartean. Nobela sinpleak eta euskara’, *Anaitasuna* 313, 17-18.
- (1977): *Zer dugu Orixeren alde*, Tolosa, Jakin.
- (1980): ‘Egiaren orduan euskara ez da problema’, *Argia* 891, 23.
- (1982): ‘Enekok erdaraz irakurtzen du’, *Argia* 933, 27-28.
- (2007): ‘Hizkuntza ereduaren eztabaida. Jakinlarien bilerak’, *JAKIN* 158, 77-120.
- Coupland, N.; Kristiansen, T. (2011): ‘SLICE: Critical perspectives on language (de)standardisation», in T. Kristiansen eta N. Coupland (argk.): *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*, Oslo, Novus, 11-35.
- Davant, J. L. (2005): ‘Baionako biltzarra (1964)’, in P. Etxeberria eta H. Knörr (argk.): *Nerekin yaio nun. Txillardegiri omenaldia*, Bilbo, Euskaltzaindia, 207-217. *Iker bilduma* 17.
- Garabide Elkartea (2010): *Hizkuntzaren Estandarizazioa. Euskararen berreskuratzea II* (www.google.com/search?q=Garabide+elkartea+hizkuntzaren+estandarizazioa&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b).
- Haugen, E. (1987): *Blessings of Babel. Bilingualism and Language Planning. Problems and Pleasures*, New York, Walter de Gruyter.
- Hualde, J. I.; Zuazo, K. (2007): ‘The Standardization of the Basque language’, *Language Problems & Language Planning* 31(2), 143-168.
- Kloss, H. (1952): *Die Entwicklung neuer germanischer Kulturprachen seit 1800*, Düsseldorf, Schwan.
- Kultura Saila; IVAP (2010): *Soziolinguistika Hiztegia*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza.
- Salaburu, P.; Alberdi, X. (2012): ‘The Search for a Common Code’, in P. Salaburu eta X. Alberdi (argk.): *The Challenge of a Bilingual Society in the Basque Country*, Reno, Center for Basque Studies, University of Reno eta EHU, 93-112. *Current Research Series bilduma* 9.
- Torrealdai, J. M.; Intxausti, J.; Azurmendi, J.; Agirrebaltzategi, P. (2018): ‘JakIn Talde historikoa: euskara batuaren memoria eta etorkizuna’, *JAKIN* 225 (*Euskara batuak 50 urte. Noranahiko izateko erronka*), 17-28.
- Villasante, L. (1988): *Euskararen auziaz*, Oñati, EFA.

JAKIN

Martin Ugalde Kultur Parkea
 Gudarien etorbidea, 29
 20140 ANDOAIN
 943 21 80 92
 jakin@jakin.eus
 www.jakin.eus